

Brecht Deseure, ***Onhoudbaar verleden. Geschiedenis als politiek instrument tijdens de Franse periode in België*** (Dissertatie Universiteit Antwerpen 2011; Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2014, 424 pp., ISBN 978 90 5867 983 3).

De geschiedschrijving van België concentreert zich doorgaans op de periode na 1830, toen België een onafhankelijke natiestaat werd. De verheerlijking van het nationale verleden vierde toen hoogtij, waarbij met name op roemrijke episodes uit de middeleeuwen werd teruggegrepen. Maar welke rol speelde het verleden in de periode daarvoor, bijvoorbeeld tijdens de Franse ‘bezettingsjaren’? De Franse revolutie staat bekend als een tijdvak waarin radicaal met het verleden werd gebroken: de nieuwe bewindhebbers vernietigden tal van historische monumenten en symbolen, om daar andere voor in de plaats te stellen. Het staat buiten kijf dat de Franse revolutie met een grote vernieuwings- en vernietigingsdrang gepaard ging, maar hoe radicaal was de breuk met het verleden en hoe duurzaam?

Het zijn vragen die aan bod komen in het proefschrift waarop Brecht Deseure in 2011 aan de Universiteit van Antwerpen promoveerde, en waarvan onlangs een handelseditie is verschenen. In het boek, getiteld *Onhoudbaar verleden*, staat de politieke omgang met het verleden tijdens de Franse periode in België centraal ofwel de jaren 1792-1814. De centrale these luidt dat het verleden voor de Franse overheden veel bruikbaar was dan doorgaans wordt aangenomen. Ze waren er niet louter op uit om sporen uit het verleden te wissen, maar gebruikten tal van elementen uit het lokale en nationale verleden om hun beleid te legitimeren. Oude symbolen werden weliswaar vervangen door nieuwe, maar er was ook sprake van creatieve integratie en aanpassing aan de eigentijdse omstandigheden.

Het boek kent een heldere, chronologische opbouw. Achtereenvolgens bespreekt Deseure de jaren 1792-1794 (de eerste Franse ‘bezetting’), 1794-1799 (de tweede ‘bezetting’ en het Directorat) en 1799-1814 (het napoleontische bewind). Voor elke periode onderzoekt Deseure welke rol het verleden speelde in redevoeringen, publicaties, proclamaties en andere politieke symbolen van de machthebbers, zoals gebouwen en standbeelden. Hij richt zich op twee steden, Antwerpen en Brussel, en gaat na hoe lokale bestuurders de Franse geschiedenispolitiek toepasten. Recent werk van Martin Conway en Peter Romijn over twintigste-eeuwse bezettingsregimes en de vele studies van Annie Jourdan vormen daarbij een belangrijke inspiratiebron. In navolging van de

laatstgenoemde hanteert Deseure het begrip ‘cultuurtransfer’ om te benadrukken dat er niet louter sprake was van eenzijdige oplegging door de nieuwe bestuurders, maar van aanpassing, beïnvloeding en integratie van oude en nieuwe beelden.

Het lokale, stedelijke perspectief werkt zeer verhelderend. Een fraaie casus vormt de Antwerpse Scheldepolitiek. In 1792 werd de heropening van de Schelde verdedigd op basis van de revolutionaire ideologie: het herstellen van de open vaart en handelsvrijheid sloten goed aan bij de nieuwe idealen. Daarbij werd teruggegrepen op de zestiende-eeuwse Antwerpse historie, toen de Schelde aan de basis van de rijkdom van de stad lag. Hetzelfde gebeurde opnieuw in 1795, toen de Schelde na een korte sluiting opnieuw werd opengesteld. De Franse autoriteiten presenteerden die gebeurtenissen niet als een breuk met het verleden, maar trokken parallellen met het verleden om hun beleid te verdedigen. Een ander voorbeeld is de opname van historische elementen uit de oude Antwerpse Ommegang bij revolutionaire stoeten, zoals de wagen van de Reus. Dit was een kolossaal beeld, gemaakt in 1534, van een zittende veldheer. Het beeld herinnerde aan het monarchale verleden, maar de Franse bestuurders gaven het beeld een Romeinse aankleding en verzoenden het zo met de nieuwe republikeinse idealen.

Deseure besteedt verder aandacht aan de redevoeringen die in Antwerpse en Brusselse democratische clubs werden gehouden in de jaren 1792-1794. Deze getuigen van wederzijdse beïnvloeding tussen het Franse en Brabantse vrijheidsdiscours: de radicale democraten wezen op de aloude vrijheidsliefde van de Belgen en zagen de zestiende-eeuwse Opstand als een belangrijk moment in die bevrijdingsgeschiedenis. Ook ontsponnen zich heftige discussies rondom de vernietiging van het standbeeld van de landvoogd Karel van Lotharingen op het Koningsplein, waarbij de radicalen lijnrecht tegenover de meer gematigden kwamen te staan.

Ging het in de periode tot 1799 vooral om het spanningsveld tussen vernietiging en behoud van oude symbolen, na de installatie van Napoleon als eerste consul sloeg het beleid om. Geschiedenis werd nu juist een belangrijk onderdeel van de officiële machtspolitiek: het nationale verleden werd gerehabiliteerd en officieel gepropageerd. Dat blijkt ook uit de hernieuwde aanwezigheid van het verleden bij Antwerpse en Brusselse evenementen. Toen Napoleon deze steden met een bezoek vereerde, zochten lokale bestuurders doelbewust de vergelijking met vorstelijke bezoeken van het *ancien régime*. In Brussel kreeg hij conform de eeuwenoude traditie erewijn aangeboden en in de feestelijke stoeten werd verwezen naar gebeurtenissen uit Oostenrijks-Habsburgse tijd. Een lokale bestuurder stelde dat grootse momenten uit de Belgische geschiedenis gekenmerkt werden door uitzonderlijke vorsten, zoals Caesar, Karel de Grote, Karel V en Napoleon. De vergelijking met Karel V kwam het vaakst voor om de heerschappij van Napoleon over de Zuidelijke Nederlanden te legitimeren.

Deseure weet overtuigend aan te tonen dat het verleden herhaaldelijk door Franse overheden werd ingezet om hun macht te legitimeren, met name tijdens het tweede ‘bezettingsregime’ en de napoleontische jaren. De vraag is echter of hij ook genoeg munitie weet aan te voeren om het bestaande beeld van de antihistorische revolutiejaren

omver te werpen. De casussen zijn treffend gekozen en gedetailleerd uitgewerkt, maar het aantal voorbeelden blijft beperkt en is ingebed in lange voor- en nabeschouwingen. Daarbij komt dat grote delen uit het Belgische verleden helemaal uit beeld verdwenen – een onderwerp dat in deze context beslist meer aandacht had verdiend (de zogenaamde ‘politics of forgetting’). Als het boek iets laat zien, dan is het wel hoe groot het verschil tussen de eerste twee ‘bezettingsregimes’ en dat van Napoleon was. Daarmee lijkt deze studie het bestaande beeld van de antihistorische revolutiejaren eerder te bevestigen dan te ontcrachten. Deseure wijst er terecht op dat er de nodige nuances in dat beeld zijn aan te brengen, maar de breuk met het verleden springt nog altijd meer in het oog dan de continuïteit.

De verdienste van deze studie ligt dan ook vooral op een ander vlak. Deseure verdiept zich in een tijdsgewricht dat tot dusver sterk onderbelicht is gebleven in de wordingsgeschiedenis van België, maar wel zeer vormend is geweest voor latere periodes. Hij laat bovendien fraai zien dat er een voortdurend spanningsveld tussen het buitenlandse regime en de lokale politiek bestond, en dat het niet louter om een proces van annexatie ging, maar ook om wederzijdse beïnvloeding en adaptie. Al bij al ligt er een zeer waardevolle en goed gedocumenteerde bijdrage aan de historiografie van België, waar toekomstige onderzoekers volop van kunnen profiteren. Dat profijt zou overigens nog groter zijn geweest als er aan het boek een register was toegevoegd, al was het maar om de verwijzingen naar belangrijke figuren uit de Belgische herinneringscultus sneller te kunnen vinden, zoals Jeanne d’Arc, Maria van Bourgondië, Karel de Grote en Karel V.

Lotte Jensen, Radboud Universiteit Nijmegen